

VEIÐIMÁLASTOFNUN

Veiðinýting • Lífríki í ám og vötnum • Rannsóknir • Ráðgjöf

Reykjavík 22. október 2003

Alþingi
Nefndasvið
Austurstræti 8-10
150 Reykjavík

Umsögn um frumvarp til laga 111. mál

Veiðimálastofnun var beðin um umsögn um frumvarp til laga 681. mál, breytingar á lögum um lax og silungsveiði og fleira á síðasta vori, lögleiðing tilskipunar Evrópuráðsins nr. 91/67.

Frumvarpið var eins og kunnugt er ekki tekið til meðferðar þingsins, en aðstæður höguðu því svo til að bráðabirgðalög voru sett í sumar, sem eru svipuð frumvarpinu frá því í vor. Beitt var viðskiptaþvingunum, þar sem innflutningur á íslenskum eldisafurðum var stöðvaður á Bretlandseyjum og olli það því að íslensk stjórnvöld settu bráðabirgðalög til að verja þá hagsmuni. Ekki gafst mikið ráðrúm til að gera bráðabirgðalögin eins vel úr garði og ef að betri tími hefði gefist. Nú eru lögini komin fyrir þingið til staðfestingar sem 111. mál og tími til gaumgæfilegrar yfirferðar.

Þar sem margt hefur breyst, er umsögn stofnunarinnar síðan 12. maí ekki að öllu leyti í takt við tímann nú. Ljóst er að íslensk stjórnvöld hafa metið það skyldu sína að lögleiða tilskipunina. Undirrituðum fannst vafi leika á að svo væri í vor. Breytir það miklu í málinu og með þá staðreynd ljósa breytist sá grundvöllur, sem umsögn stofnunarinnar frá í vor byggði á.

Um er að ræða afdrifaríkar breytingar á lögum, sem gera það að verkum að leyft verður að flytja inn lifandi lagardýr svo fremi að þau séu ekki talin með tiltekna sjúkdóma og komi af viðurkenndu eldisvæði eða eldisstöð.

Frumvarpið byggir eins og áður sagði á skuldbindingum Íslands vegna samninga um Evrópskra efnahagssvæðið og er nánar tiltekið vegna lögleiðingar tilskipunar Evrópuráðsins nr 91/67/ í íslenskan rétt. Síðan hafa orðið viðbætur og breytingar við þá tilskipun eins og segir í greinargerð með frumvarpinu. Þau ákvæði sem hér um ræðir eru ekki eingöngu viðskiftalega eðlis, það er frjáls sala eldisafurða milli landa. Þau koma inn

á náttúruvernd og auðlindastjórnun. Enda segir í tilskipuninni að henni sé ætlað að taka á heilbrigði eldisdýra í sambandi við markaðsetningu fiskeldisdýra og afurða. Jafnframt segir í 1. kafla 1. grein 2. mgr. tilskipunarinnar. **“Þessi tilskipun gildir með fyrirvara um ákvæði bandalagsins eða innlend ákvæði um verndun tegunda”**.

Þarna er komið að mjög mikilvægu atriði. Taka verður tillit til þessa fyrirvara svo tryggja megi verndun tegunda, þar með talið takmörkun á innflutningi. Þetta ákvæði tryggir að hægt er að vernda íslenskar tegundir, vistfræðileg samfélög og vistkerfi fyrir innflutningi, líkt og þjóðir heims hafa skuldbundið sig til að gera samanber samning um líffræðilega fjölbreytni sem Ísland er aðili að (Stjrt. C 11/1995) og samning um verndun villtra plantna og dýra og lífsvæða Evrópu (Stjrt. C 17/1993). Óþarft virðist því að opna á innflutning án nokkurra girðinga annarra en vegna sjúkdóma sem tilskipunin gengur út á.

Í frumvarpinu líkt og í tilskipuninni er fyrst og fremst tekið á sjúkdómamálum en ekki þeirrar hættu sem stafað getur af innflutningi lagardýra, hvað varðar bæði erfðafræðileg og vistfræðileg áhrif.

Í stuttu máli getur óhindraður innflutningur slíkra dýra valdið því að íslensk vistkerfi beri óbætanlega skaða af og hin mikla auðlind sem fólgin er í sérstæðu lífríki í fersku vatni á Íslandi er sett í stórkostlega hættu. Sama gildir um þær nytjar sem er af dýrastofnum ferskvatns. Tekjur lögbýla allt í kringum landið af veiðum á fiskstofnum ferskvatna eru afar mikilvægar og stangveiði á Íslandi veltir um 3 milljörðum á ári. Náteingt þessu er drjúgur hluti af íslenskri ferðaþjónustu. Þessum tekjum og árangri við að nýta þessa auðlind á sjálfbæran hátt hefur komið með áratuga starfi veiðiréttarhafa og veiðimálayfirvalda svo og með rannsóknum og þróunarstarfi. Fiskstofnar eru líka mikilvæg erfðaauðlind sem nýst getur fiskeldi í framtíðinni. Góð staða í sjúkdómamálum í fiskeldi hér á landi er að hluta vegna fjarlægðar frá öðrum löndum og strangra regla um innflutning og eftirlit. Þetta hefur styrkt stöðu íslensks fiskeldis. Þessu er hætt ef galopnað er á innflutning.

Þrjár meginhættur eru samfara því að flytja tegundir milli landa. Í fyrsta lagi geta sjúkdómar borist með viðkomandi tegund og herjað í framhaldinu á innlendar tegundir. Umrædd tilskipun leitast við að taka á þeirri hættu, en benda verður á að sjúkdómaeftirlit er erfitt viðfangs og er bæði þekking og greiningaraðferðir dýrasjúkdóma ekki á því stigi að öruggt megi telja að ekki leynist sjúkdómar í eldisdýrum og í eldisvökva. Sama gildir um sníkjudýr. Ótal dæmi væri hægt að nefna um sjúkdóma t.d. í fiskum sem borist hafa á

milli landa í dýrum sem höfðu vottorð um heilbrigði. Tilskipunin á að taka á þessum málum og einstakar þjóðir virðast lítið geta gert annað en að lögleiða tilskipunina og reyna að hafa jákvæð áhrif á þau regluverk sem henni fylgja.

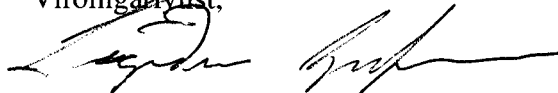
Í öðru lagi geta framandi eldisdýr sloppið eða beinlínis verið sleppt á skilgreint eldissvæði og blandast þeim innlendu stofnum sem fyrir eru. Verður þar með erfðablöndun og geta erfðaeiginleikar innlendra stofna glatast og þar með stofnar, sem eru aðlagðir aðstæðum í umhverfi sínu, í gegnum mörg þúsund ára náttúruval. Við þetta tapast líffræðilegur fjölbreytileiki og ef til vill mikilvægir nytjastofnar. (Sjá meðfylgjandi vísindagreinar er varða lax, sama gildir um aðrar tegundir lífvera)

Í þriðja lagi geta framandi lífverur sett innlend vistkerfi í uppnám. Nærtækt er að nefna flutning minnks til landsins. Sömu lögmál gilda um ferskvatnslífverur. Fiskar og önnur lagardýr lifa og eru flutt í vökva og í honum geta einnig borist lífverur sem ekki finnast í íslenskri náttúru og haft varanleg áhrif.

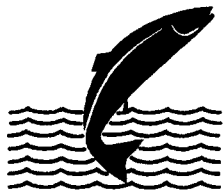
Íslensk ferskvatnsvistkerfi eru afar fjölbreytileg að gerð og eðli. Því veldur fjölbreytileg jarðmyndun landsins. Vegna legu landsins eru hér fáar tegundir, en hér gætu þrifist. Þetta skapar þá umgjörð þar sem fáar tegundir lífvera aðlagast í afar fjölbreyttu umhverfi. Því er lífríki landsins mjög sérstakt og í sumum tilfellum alveg einstakt og má í því sambandi nefna vatnakerfi sumra lindáa sem vart eiga sinn líka í veröldinni. Vegna þessa er lífríki Íslands jafnframt viðkvæmt fyrir breytingum eins og innflutningi lífvera. (Nánar er gerð grein fyrir þessum hættum í meðfylgjandi greinargerð).

Það hvernig hægt er að beita þeim fyrirvörum sem vísað er til í 1. grein tilskipunarinnar til verndar íslensku lífríki ferskvatns og sjávar er lagatæknilegt atriði, sem mikilvægt er að Alþingi finni lausn á. Einnig hafa lögfróðir menn bent á torsóttari undanþáguleið í 13. grein EES samningsins. Hugsanlegt má finna þessu stoð í lögum um náttúruvernd (44/1999), lögum um innflutning dýra (547/1990), lögum um lax- og silungsveiði (76/1970) og/eða lögum um erfðabreyttar lífverur (18/1996) og ef til vill víðar.

Virðingarfyllt,

Sigurður Guðjónsson, framkvæmdastjóri

VEIÐIMÁLASTOFNUN

Veiðinýting • Lífríki í ám og vötnum • Rannsóknir • Ráðgjöf

Vagnhöfði 7, 110 Reykjavík, Sími 5676400, Símbref 5676420,
Netfang: veidimalastofnun@veidimal.is, Veffang: www.veidimal.is

Um gerð og eðli íslenskra ferskvatnsvistkerfa. Möguleg vistfræðileg og erfðafræðileg áhrif af innflutningi lagardýra

Sigurður Guðjónsson
2003

Vistfræði

Íslensk ferskvatnsvistkerfi eru afar fjölbreytileg að gerð og eðli. Því veldur fjölbreytileg jarðmyndun landsins. Jarðmyndanir eru mjög ólíkar að gerð, frá allgömlu blágrýtisbergi upp í ung hraun. Eiginleikar vatna eru mjög mismunandi eftir gerð og eðli berggrunnins sem einnig hefur afgerandi áhrif á landslag. Á blágrýtissvæðum landsins eru dragár ríkjandi þar sem ár falla frá bröttu fjallendi til sjávar, en einnig svokölluð heiðavotlendisvötn sem renna um flatar jökulmórenur um ótal tjarnir og vötn í grónu votlendi. Á yngri hluta landsins eru bæði dragár á móbergssvæðum svo og lindár. Þessi jarðfræðilega umgjörð skapar, auk ólíkra veðurskilyrða, mjög fjölbreytilegt umhverfi í fersku vatni.

Hér á landi eru afar fáar tegundir lífvera. Því veldur lega landsins fjarri öðrum löndum og sá jarðsögulega stutti tími sem liðinn er frá síðustu ísöld. Við höfum því einstaka þróunarfræðilega umgjörð þar sem fáar tegundir lífvera aðlagast í afar fjölbreyttu umhverfi. Því er lífríki landsins mjög sérstakt og í sumum tilfellum algerlega einstakt. Má í því sambandi nefna vatnakerfi sumra lindáa sem vart eiga sinn líka í veröldinni.

Sem dæmi þá eru hér einungis 6 tegundir ferskvatnsfiska meðan til dæmis 42 tegundir finnast í Noregi og enn fleiri á meginlandi Evrópu. Sama gildir um aðrar

tegundir lagardýra, svo sem skordýr, krabbadýr og lindýr. Vegna þessa er lífríki Íslands jafnframt viðkvæmt fyrir breytingum eins og innflutningi lífvera.

Innflutningur lífvera sem ekki finnast hér er mjög varasamur. Þetta á við um fisktegundir, krabbadýr eða lindýr sem síðan sleppa úr eldi eða er sleppt út í íslenska náttúru og geta valdið ómetanlegum og óafturkræfum vistfræðilegum breytingum og skaða.

Erfðafræði

Íslenskir ferskvatnsfiskar hafa þróast hér í einangrun frá síðustu ísöld. Í 10 árþúsundir hafa stofnar þessarra tegunda aðlagast í sínu umhverfi. Rannsóknir hafa sýnt að stofnar laxfiska (lax, urriði, bleikja) hafa myndast og þróast í hverju vatnakerfi. Í stærri vatnakerfum geta verið margir slíkir stofnar. Þessi stofnar eru ólíkir að arfgerð öðrum slíkum stofnum og skyldleiki þeirra dvínar með vaxandi fjarlægð. Þannig eru erlendir laxastofnar ólíkir íslenskum laxastofnum að erfðum. Okkar fáu tegundir nýta búsvæði sem ella væru nýtt af öðrum tegundum og mynda enn fleiri stofna en þar sem margar tegundir eru. Þannig verða til margir stofnar í sama vatni og er þekktasta dæmið margar stofngerðir bleikju í Þingvallavatni. Fleiri dæmi eru til staðar en ekki öll jafn sýnileg. Þannig eru margir erfðafræðilega ólíkir laxastofnar í stærri vatnakerfum.

Rannsóknir sýna að erlendir stofnar fiska eru ólíkir íslenskum fiskstofnum í arfgerð. Innflutningur slíkra framandi stofna, sem síðan geta sloppið eða beinlínis verið sleppt á skilgreint eldissvæði, blandast þeim innlendu stofnum sem fyrir eru. Um þetta eru til mörg dæmi. Verður þar með erfðablöndun og geta erfðaeiginleikar innlendra stofna glatast og þar með stofnar, sem eru aðlagðir aðstæðum í umhverfi sínu, í gegnum mörg þúsund ára náttúruval. Við þetta tapast líffræðilegur fjölbreytileiki og ef til vill mikilvægir nytjastofnar. Þarna eru gríðarlegir fjárhagslegir hagsmunir í húfi auk ómetanlegs skaða á íslenskri náttúru. Einnig eru í húfi erfðalindir framtíðarinnar fyrir fiskeldi ef fjölbreytileikanum er eytt. Nýlegar rannsóknir í Bretlandi (Oxford) sýna að eldislax á mun auðveldara með að hrygna í náttúrunni og blandast náttúrulegum laxi en haldið var áður. Þar með hefur hættan af eldislaxi sem sleppur úr eldi og leitar í ár verið stórlega vanmetin. Ný rannsókn háskólanema í Færeyjum sýnir einnig að mun meira sleppur af eldislaxi en áður hefur verið talið. Þá er nýbirt ritrýnd vísindagrein margra ára rannsókna á Írlandi sem sýna að erfðablöndun dregur úr hæfni lax til að lifa í umhverfi

sínu og getur leitt til útdauða stofnsins. Niðurstöður þessa nýju rannsókna benda til að hættur fyrir náttúrulega stofna samfara laxeldi (fiskeldi) sé mun meiri en áður var talið.

Sjúkdómar og sníkjudýr

Sjúkdómar lagardýra eru sumir staðbundnir sem og sníkjudýr. Í náttúrunni hafa dýr aðlagast sýklum og sníkjudýrum svæðisins að einhverju leyti. Flutningur dýra býður þeirri hættu heim að framandi sýklar berist í nýtt umhverfi, þar sem ekkert mótefni er til hjá dýrastofnum svæðisins. Þekking manna á sýklum og sníkjudýrum lagardýra, sem og faraldsfræði þeirra er takmörkuð. Þessi sýklar og sníkjudýr geta magnast í eldi, þar sem mikil lífmassi er á litlu svæði. Meðhöndlun sjúkdóma og mótefnaframleiðsla gegn ákveðnum sjúkdómum hefur hins vegar tekið framförum. Sú þekking nægir hins vegar engan veginn til að tryggja að ekki verði stórslys við flutning lagardýra þannig að smitberar berist í eða á dýrunum eða í eldisvökva þeirra. Umrædd tilskipun (EB 91/67) leitast við að taka á þeirri hættu, en benda verður á að sjúkdómaeftirlit er erfitt viðfangs og er bæði þekking og greiningaraðferðir dýrasjúkdóma ekki á því stigi að öruggt megi telja að ekki leynist sjúkdómar í eldisdýrum eða í eldisvökva. Sama gildir um sníkjudýr. Mörg dæmi væri hægt að nefna um sjúkdóma t.d. í fiskum sem borist hafa á milli landa í dýrum sem höfðu vottorð um heilbrigði. Þarna er því einnig mikil áhætta tekin bæði fyrir íslenskt fiskeldi og náttúrulega stofna.